

Coöperatie **De Groene Klaver**

Jaarverslag 2021

Voorwoord

Op het moment dat ik dit voorwoord schrijf staat Europa in brand. Wat we nooit verwacht hadden, is plotseling realiteit: oorlog in Oekraïne met verstrekkende gevolgen voor heel Europa en de hele wereld. Naast deze zakelijke constatering, dreunt vooral het enorme drama voor alle bewoners en vluchtelingen binnen. Het lukt niet om zonder emoties de dagelijkse meldingen te verwerken.

Het is dan ook even flink schakelen om u mee te nemen in de ontwikkelingen en inspanningen, die we samen met u doen ter verbetering van natuur, water- en luchtkwaliteit, biodiversiteit en last but not least ter verbetering van uw bestaanskansen als ondernemer. Meer dan ooit zal goed rentmeesterschap, of hoe we 't ook noemen, van groot belang zijn voor onze toekomst. En daar kunnen wij als agrarische ondernemers een heel belangrijke rol in spelen, als voedselproducent, als landschapsonderhouder, als hoeder voor onze weidevogels, als zorgdrager voor schoon water, schone lucht en als initiator van nieuwe vormen van ondernemen.

2021 begon nat en koud. Er werd heel laat gemaaid en we hadden de indruk dat er meer vogels gebroed hadden. Toch lieten de cijfers dat niet zien! We gissen nog naar het hoe en waarom. Zijn veel nesten niet gemeld? Dat is zeker een aandachtspunt, maar of dat dé verklaring is? Voor Kieviten is het waarschijnlijk, dat er minder opnieuw zijn gaan broeden, omdat de eerste nesten succesvol waren. Gelukkig is het aantal gruttolegsels stabiel gebleven en ook was er een sterke toename van krakeendlegsels te melden.

Wel hebben we de indruk dat meer weidevogels vliegvlug geworden zijn en dat is natuurlijk uiteindelijk het doel. Om dit te kunnen onderbouwen is goede monitoring meer dan ooit een vereiste. Daar wordt door ons team en de vrijwilligers hard aan gewerkt en ook meer energie ingestoken dan voorheen. Toch blijft het lastig om voor alle gebieden de meest recente stand van zaken in beeld te krijgen. Dat kost veel tijd en manuren.

Wat wel meetbaar is en ook zeker op termijn positief kan gaan werken, is de toename van een aantal zaken:

- 128 deelnemers; een toename van 5
- 1952 ha onder beheer; een toename van 44 ha
- landelijke cijfers: 11.000 boerendeelnemers ANLB op 110.000 ha
- Aantal ha in zwaar beheer; een toename van 33 ha
- Water: +35% ecologisch slootreinigen, +10% waardevolle graslandranden langs de sloot, +7% slootkantenbeheer

Uiteraard zijn we verheugd dat de tendens van meer en intensiever meedoen aan agrarisch natuurbeheer zich voortzet. Dit heeft wel geleid tot een kleine overschrijding van het budget, maar dat hebben we kunnen ondervangen uit de reserves.

Wat betreft zwaar beheer; daar is in kwalitatief opzicht nog wel winst te boeken. Vaak worden deze ha, net als de overige ha, mee bemest in het vroege voorjaar. Dat leidt dan weer tot een te zwaar gewas. En dit is niet optimaal voor de weidevogelpullen, zij kunnen hier maar slecht doorheen komen met hun korte pootjes en trekken dan te vroeg naar kaal land. Het is ook niet optimaal voor de kwaliteit van het gewas. Dat slaat dan vaak iets plat, kan slecht gemaaid worden, gaat soms wat stinken. Dus beter pas bemesten na het maaien, dat spaart u (kunst) mest, arbeid en levert u betere kwaliteit kuil of hooi op en meer overlevingskansen voor de pullen. De pakketten kruidenrijk grasland en botanische randen kunnen in deze interessant zijn voor u.

De samenwerking met de vrijwilligers en het werk en overleg van de veldmedewerkers met de boeren heeft geleid tot betere afstemming en ontwikkeling naar meer nat biotoop en meer kruidenrijk grasland. Er is goed gekeken naar waar meer mozaïek mogelijk en/of wenselijk is en actief gereageerd op nieuwe ontwikkelingen door last minute beheer af te sluiten.

Naast het regulier ANLB-beheer hebben we ook een aantal projecten ter verbetering van de weidevogels en bollenvogels, van waterkwaliteit, van biodiversiteit en van bloemen, bijen en bestuivers. Projecten waarin ook een groot aantal andere organisaties participeren. In de meeste gevallen is sprake van een inhoudelijke samenwerking, maar in een aantal gevallen is ook zeker sprake van het bewaken van uw belangen als ondernemer. Ons uitgangspunt is en blijft dat agrarisch natuurbeheer moet kunnen passen in een economische bedrijfsvoering!

Door het lezen van het jaarverslag, krijgt u een kleine indruk van de hectiek die soms om ons heen hangt en die de nodige energie en aandacht vraagt van het bestuur, maar vooral ook van het team, dat ons hierin steunt. We zijn ook verheugd dat Sjaak de Jong uit Zoeterwoude als veldmedewerker ons team is komen versterken, terwijl Martien van der Poel uit Noordwijkerhout de bollenkwekers uit de Bollenstreek zal begeleiden bij hun activiteiten voor bollenvogels en hun leefomgeving.

Ik wens u met uw bedrijf, uw familie en uw medewerkers veel succes, geluk en werkplezier toe.

Uw voorzitter Theo van Leeuwen

Inhoud

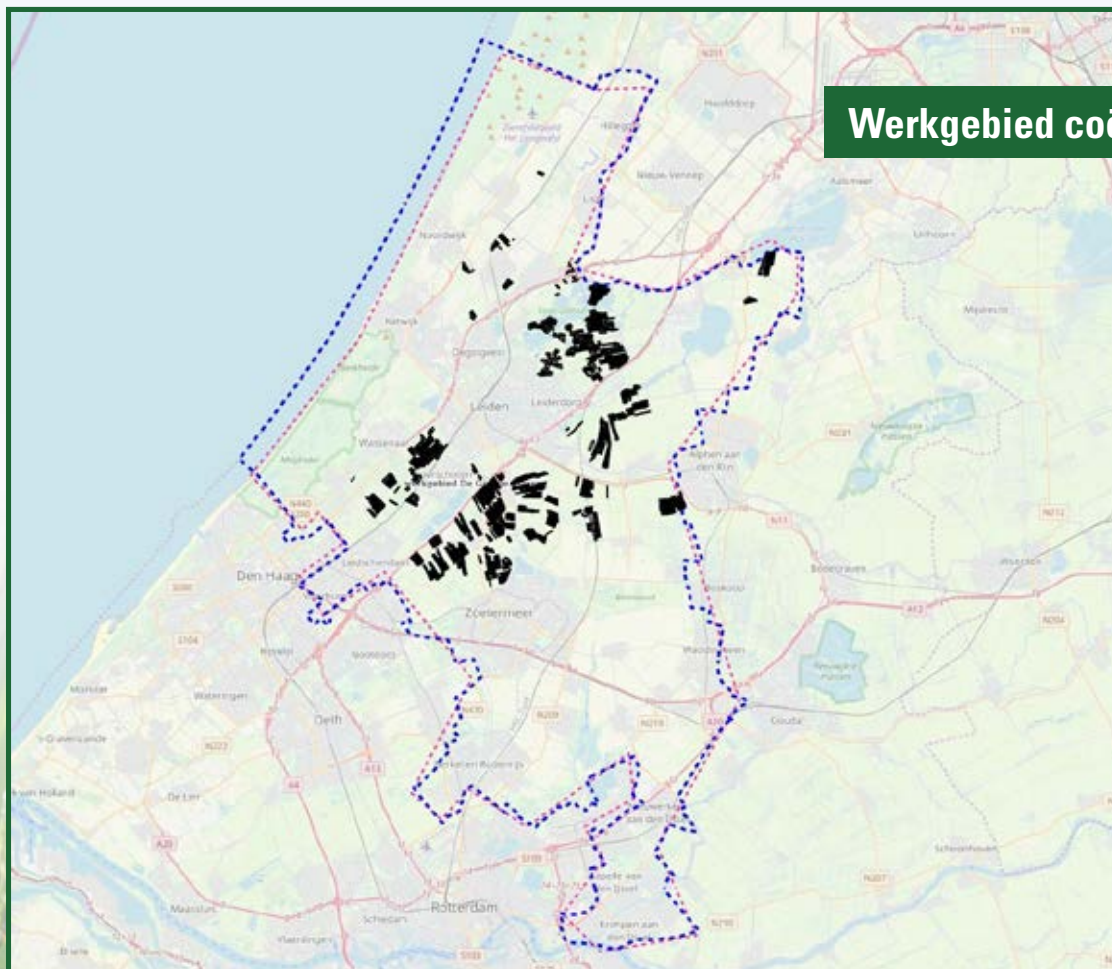
Titel	Omschrijving	Pagina
Voorwoord		2
Inhoudsopgave		3
De Groene Klaver	Werkgebied	4
Organisatie	Bestuur	5
	Werkorganisatie	5
	Samenwerking ANV's	5
	Leden	5
	Statuten	5
	Certificering	5
Samenwerking		6
Beheer	Leefgebied Open grasland: Weidevogelbeheer	7
	Categorie Water: Blauwe Diensten	8
	Telresultaten weidevogels	8
	Controles beheer	9
	Lerend beheer	9
	Resultaat	10
Projecten	Boeren voor bijen	12
	Bewust boeren Rijnland	12
	Boerenlandpaden	12
	Boerenlandvogelprojecten	13
	POP3 Project	13
	Landbouwportaal Rijnland	13
	Project Verbetering Biotoop Grutto en Patrijs 2020	14
	Project Verbetering Biotoop Grutto en Patrijs 2021	16
	Project Bloemrijke oevers	16
	Planet Proof	16
Financiën	Baten en lasten	17
Colofon		18

Coöperatie De Groene Klaver

Coöperatie De Groene Klaver (De Groene Klaver) zet zich uitvoerend in voor het bevorderen van biodiversiteit, schoon water, gezonde bodem en zuivere lucht. Samen met agrariërs en de omgeving realiseren we een aantrekkelijk landschap met boeren natuur en boerenlandvogels waarin agrarisch ondernemerschap perspectief heeft.

Werkgebied

Het werkgebied van De Groene Klaver strekt zich uit van de provinciegrens in het noorden tot de Lek in het zuiden en van de kust in het westen tot Alphen aan den Rijn in het oosten. Met een totale oppervlakte van 65.000 ha.

Organisatie

Bestuur

Op 1 januari 2021 bestond het bestuur uit:
Theo van Leeuwen voorzitter
Lisette Witteman-Verhoog penningmeester
Ed de Meijer secretaris

Daarnaast waren de volgende personen lid:
Aad Zonneveld
Quno Onderwater
Bert van Leeuwen
Mart Duineveld
Fernand de Willigen

Sinds 28 september 2021 vervult Marjolijn van der Meer de rol van penningmeester en is Lisette Witteman-Verhoog bestuurslid.

Werkorganisatie

De werkorganisatie bestaat uit Willy Kempen-van Veen als gebiedscoördinator met als veldmedewerkers Koos Pennings en Sjaak de Jong. Voor de communicatie is Renata Haring vanaf januari 2021 in dienst getreden (daarvoor op freelance basis). Martien van der Poel werkt op freelance basis als uitvoerend projectmedewerker in de Duin-en Bollenstreek en verzorgt de aanleg van o.a. heggen in dit gebied.

Samenwerking ANV's

Bij de uitvoering van de activiteiten wordt samengewerkt met de vier agrarische natuurverenigingen die actief zijn binnen het werkgebied van De Groene Klaver. De rol van de agrarische natuurverenigingen is door de komst van De Groene Klaver als uitvoerder van het ANLb meer komen te liggen op de afstemming tussen boer en burger. Ook de uitvoering van gemeenschappelijke projecten is ondergebracht bij De Groene Klaver.

Leden

In 2021 is het aantal deelnemers aan het ANLb gestegen van 123 naar 128 leden.

Statuten

De Groene Klaver is opgericht op 6 maart 2015 en stelt zich ten doel in stoffelijke behoeften van haar leden te voorzien krachtens overeenkomsten met hen te sluiten in het bedrijf dat zij te dien einde ten behoeve van haar leden uitoefent of doet uitoefenen.

Certificering

De Groene Klaver is sinds 1 januari 2016 gecertificeerd. Het certificaat is een verklaring van de provincie waarmee een agrarisch collectief bepaalde kwaliteitseisen voor beheer, organisatie en administratie garandeert. Hierbij staat vertrouwen in de beheerder centraal. Vertrouwen in zijn motivatie en professionaliteit om goed beheer uit te voeren en daarover transparant te zijn. De Groene Klaver is in 2019 door de audit-commissie gescreend. Dat heeft op 5 juli 2019 geresulteerd in het opnieuw verlenen van het certificaat.

Samenwerking

De Groene Klaver wordt in haar werk ondersteund door BIJ12 (voor SNL), SCAN en BoerenNatuur (voor ANLb). Andere direct betrokken partijen zijn gemeenten, Provincie Zuid-Holland, RVO, NVWA en het Hoogheemraadschap van Rijnland.

Binnen haar werkgebied werkt De Groene Klaver voorts structureel (in regelmatig overleg) samen met individuele agrariërs, weidevogelvrijwilligers, de agrarische natuurverenigingen, gemeenten, de Groene Motor, collega collectieven, Leidse Ommelanden, Groene Cirkels Bijenlandschap en LTO (afdelingen).

Er zijn directe contacten met de WBE's, zeker m.b.t. het opstellen en uitvoeren van het predatiebeheerplan.

Daarnaast zijn er incidenteel contacten die betrekking hebben op infrastructuurle ingrepen binnen ons werkgebied.

Overige samenwerkingen

- Landschapstafels
- Vogelbescherming Nederland
- DNatuur
- Arcadis
- TBO's
- Natuur-en Milieuorganisaties zoals IVN en KNNV
- Landgoederen zoals De Horsten, Duivenvoorde en Twickel

Beheer

In 2018 t/m 2021 is voor het leefgebied Open Grasland vooral gezocht naar uitbreiding van nat biotoop en kruidenrijk grasland. Daarnaast is ingezet op gevarieerd beheer (mozaïeken) met meer gecombineerde functionaliteit voor de weidevogels. Ook is er onder agrariërs en vrijwilligers meer aandacht voor last-minute beheer (ingelast kuikenland 2021 55.45 ha) op basis van waarnemingen in de broedperiode.

Dit voorjaar was koud en nat waardoor jonge kuikens makkelijker dan voorheen vliegvlug konden worden. Door het late maaien waren de omstandigheden voor de kuikens goed.

Omdat inmiddels duidelijk is dat niet alle zwaar beheer gunstig is voor weidevogels (met name percelen kruidenrijk grasland of uitgesteld maaien met een te zware vegetatie voor kuikens), is een nieuw beheerpakket in 2020 opengesteld: ontwikkeling kruidenrijk grasland (A41). Dit pakket is inmiddels in 2021 bij 6 deelnemers toegepast met een totaaloppervlakte van ruim 26.9 ha. Een succesvolle introductie.

Naast de invulling van het ANLb is dit jaar succesvol gewerkt aan (investerings) projecten ten behoeve van de verbetering van het biotoop grutto en patrijs, het bijenlandschap en biodiversiteit.

In 2021 is voor het leefgebied Open Akkerland via een investeringssubsidie gezocht naar mogelijkheden voor geschikte beheerpakketten in de Bollenstreek. Daar heeft in eerste instantie de invulling via heggen en hagen tot verbetering van de biotoop van de patrijs geleid. Bekeken wordt of beheerpakketten passend gemaakt kunnen worden, zodat overhoeken en braakliggende percelen beter benut kunnen worden ter verbetering van de biodiversiteit.

Voor de Categorie Water wordt gestreefd naar uitbreiding van beheer. Met name het ecologisch slootschonen (12b) is toegenomen (+33.8%) Eveneens zijn botanisch waardevolle graslanden langs slootkanten (13c) flink uitgebreid (+10.1%). Duurzaam slootkantbeheer d.m.v. gefaseerd baggeren (12a) is toegenomen (+7.6%).

Leefgebied Open grasland: Weidevogelbeheer

In 2021 nemen 128 bedrijven deel aan ANLb-beheer (+5). Het beheer is met 44 ha toegenomen tot 1.952,3 ha. Dit is 105,3 ha boven het beschikte maximum van 1.847 ha voor 2021. Er is meer zwaar beheer afgesloten (+33,1 ha), zodat dit aandeel van 34.2% naar 35.2% is gestegen. Door het naar zwaarder beheer verschuiven van het afgesloten beheer en de overschrijding van de beschikte hectares is het budget behoorlijk overschreden.

Daarnaast was (evenals in 2019 en 2020) sprake van een uitbreiding van gevarieerd beheer met als gevolg een toename van mozaïektoeslagen. De uitbreidingen zijn gefinancierd uit eerder opgebouwde reserves en een korting op de mozaïektoeslagen.

De botanisch waardevolle graslandrand, pakket 13, is verantwoord onder de categorie water. Naast de verbetering van de waterkwaliteit, wordt dit pakket ook ingezet voor weidevogelbeheer en verbetering van de biodiversiteit.

De maaidatumpakketten (pakket 1, 5 en 41) zijn in totaal flink toegenomen (+31 ha). Er is een toename doordat 2 ha extra van het nieuwe pakket overgangsbeheer naar kruidenrijk grasland is gebracht. Daarnaast is er een toename van het grasland met rustperiode (+21 ha) en een toename van kruidenrijk grasland (+8 ha).

De pakketvariant 1 juni is licht toegenomen (+1 ha), evenals pakket 8 juni (+10 ha) en 22 juni (+6 ha). Pakketvariant 15 juni is gelijk gebleven.

Beide voorweidepakketten waarop bij De Groene Klaver is ingetekend zijn in 2021 nagenoeg gelijk gebleven (34 ha).

De plas-dras-pakketten zijn in oppervlakte gelijk gebleven. De 12 plas-dras locaties zijn gerealiseerd bij 11 deelnemers.

Binnen het legselbeheer treedt nu jaarlijks een uitwisseling op tussen legselbeheer en last-minute-beheer (legselbeheer met veel nesten kan worden omgezet naar een variant met rustperiode). Het totale legselbeheer is met 0.9 % toegenomen t.o.v. 2020 (+11 ha). Het last-minute-beheer is met 1.5 % afgenomen (-1.5 ha).

Het kruidenrijk grasland (5) en ontwikkeling kruidenrijk grasland (41) is t.o.v. 2020 met 8% toegenomen tot 131 ha. Deze stijging is met name ontstaan door kruidenrijk grasland (+8 ha).

Het pakket extensieve beweiding is t.o.v. 2020 vrijwel gelijk gebleven (-0.5 ha).

Categorie Water: Blauwe Diensten

Binnen de categorie Water doet één deelnemer mee aan natuurvriendelijke oevers (10a), 27 (+2) deelnemers doen mee aan duurzaam baggeren (L12a), 17 (+2) deelnemers doen mee aan ecologisch slootschonen (L12b) en 34 (+4) deelnemers dragen zorg voor botanisch waardevolle randen (A13C).

De hectares botanische randen (bufferzones) zijn gestegen met 4.3 ha (+10%). Het ecologisch baggeren is met 13.06 km (+8%) eveneens toegenomen. Het ecologisch schonen is het snelst gegroeid met 20.23 km (+34%). De omvang van natuurvriendelijke oevers is gelijk gebleven.

Telresultaten legfels van een aantal weidevogelsoorten:

	2021	2020	2019	2018	2017
Grutto	162 nesten	162 nesten	139 nesten	134 nesten	166 nesten
Kievit	508 nesten	608 nesten	557 nesten	436 nesten	456 nesten
Tureluur	70 nesten	74 nesten	59 nesten	59 nesten	72 nesten
Scholekster	147 nesten	199 nesten	180 nesten	142 nesten	125 nesten
Overige soorten	97 nesten	83 nesten	78 nesten	56 nesten	93 nesten
Totaal	984 nesten	1126 nesten	1013 nesten	827 nesten	912 nesten
Per 100 ha	76 nesten	87 nesten	82 nesten	71 nesten	79 nesten

2021 aldus Jan Schouten van Weidevogelgroep Santvoorde:

Het koude voorjaar zorgde voor een trage grasgroei, zodat het voedsel voor de weidevogels lang bereikbaar was. Door onafgebroken regen eind april, viel de maaidatum van de eerste snede zo'n drie weken later. Deze omstandigheden kunnen in het voordeel van de weidevogels zijn geweest. De tellingen in Santvoorde lijken dat te bevestigen; er was sprake van een hoge BTS-score. In de Papewegse- en Zuidwijkse Polder werden achttien paren grutto's met jongen geteld. Anders was het met de kieviten. Op diverse legselbeheerpercelen bleven ze weg. Op enkele bieten- en maispercelen werden wel nesten vastgesteld. Verklaring kunnen de relatief warme dagen van 20 t/m 24 februari 2021 zijn, toen de zon bovendien lang scheen. De zwarte grond warmde eerder op dan het gras en dat hadden de kieviten snel in de gaten.

In een gebied als dat van Santvoorde – met relatief weinig vogels – eiste predatie dit jaar weer een zware tol. Camera's demonstrenen het voorkomen van een uitgebreid bestand aan predatoren in ons gebied. Het verhogen van de waterstand en het aanleggen van plasdrasperceeltjes had een positieve invloed. Waarnemingen van nestelende en foeragerende vogels stimuleren het uitbreiden van deze maatregelen.

Controles beheer

Binnen het werkgebied van De Groene Klaver heeft de NVWA 75 beheereenheden gecontroleerd waarbij voor het leefgebied Open Grasland twee maal beheer is afgekeurd en voor de categorie Water is alle beheer in orde bevonden.

De Groene Klaver heeft zelf tien beheereenheden gecontroleerd. Middels een schouw, waarbij met een willekeurige steekproef van de te controleren beheereenheden wordt gewerkt, wordt de jaarlijkse controle uitgevoerd. Daarbij zijn geen gecontroleerde beheereenheden afgekeurd.

Lerend beheer

Lerend beheer binnen De Groene Klaver is waar mogelijk gebaseerd op terugkoppeling op basis van waarnemingen in deelgebieden en waar specifiek beheer is ingezet of bepaalde maatregelen zijn getroffen. Aanpassingen in beheer worden mede ingegeven door enerzijds resultaten van landelijk en regionaal weidevogelonderzoek op agrarische percelen en anderzijds ervaringen van veldmedewerk(st)ers en weidevogelcoördinatoren met kennis van deelgebieden.

Overzicht ANLb beheerpakketten in relatie tot hun beheerfuncties

Weidevogelbeheer			
Meldingspakketten	Functie	Ingediend 2021	Ingediend 2020
Totale areaal		1952	1902
Grasland met rustperiode (zwaar beheer)	Optimaliseren broed- en opgroei mogelijkheden én creëren foerageergebied	471 = 24%	450 = 24%
Kruidenrijk grasland (zwaar beheer)	Optimaliseren broed- en opgroei mogelijkheden én creëren foerageergebied	105 = 5%	97 = 5%
Ontwikkeling kruidenrijk grasland	Optimaliseren broed- en opgroei mogelijkheden én creëren foerageergebied	25 = 1%	27 = 1%
Extensief weiden (zwaar beheer)	Creëren foerageergebied	32 ha = 2%	32 ha = 2%
Plas-dras (zwaar beheer)	Creëren nat biotoop en foerageergebied	5 ha	5 ha
Legselbeheer (licht beheer incl. kuikenland)	Optimaliseren broed- en opgroei mogelijkheden	1309 = 67%	1298 = 68%
Ruige mest	Creëren foerageergebied	208 = 11%	199 = 10%
Blauwe diensten			
Totale areaal			
Bufferzone	Beperken emissies meststoffen en bestrijdingsmiddelen naar oppervlaktewater	47 ha	43 ha
Baggeren met de baggerpomp	Behoud waterecosysteem	185 km	172 km
Ecologisch slootshonen	Behoud waterecosysteem en slootkantvegetatie	80 km	60 km

Projecten

Boeren voor bijen

Bijen zijn onmisbaar voor de bestuiving van ons voedsel. Voedsel dat groeit op het land. Cruciaal dus ook voor boeren en kwekers. Maar het gaat niet goed met de bij. Op initiatief van De Groene Klaver zetten agrariërs zich sinds 2016 in om de leefomgeving van de honing- en de wilde bij te verbeteren in het gebied rond Leiden. Zij doen dit door zaadmengsels in te zaaien en eventuele andere maatregelen (wijzigingen in maai-beheer) te nemen. Deze zijn per bedrijf bepaald door De Groene Klaver in samenwerking met Peter de Groot van zaadbedrijf Biodivers.

Of de inzet van de agrariërs leidt tot resultaat, is gemeten in 2017 en 2019 door Stichting EIS, het kenniscentrum voor insecten en andere ongewervelden. Hieruit is gebleken dat ook kleinschalige maatregelen op boerenbedrijven gunstig kunnen zijn voor de wilde bijenfauna. Weliswaar zijn de gevonden aantallen soorten niet erg hoog en zijn er geen bedreigde bijensoorten aangetroffen, maar onder het motto 'vele kleintjes maken één grote' zou het toch mooi zijn als dergelijke initiatieven op meer bedrijven navolging krijgen. Hierbij moet wel opgemerkt worden dat structurele wijzigingen in het beheer van graslandpercelen (minder maaien, gefaseerd maaien, minder bemesten) meer zoden aan de dijk zetten dan het inzaaien van kleine bloemenrandjes.

Het project Groene Linten Bijenlandschap sluit naadloos aan op andere bijenprojecten van Groene Cirkel Bijenlandschap, waarin partijen zoals burgers, scholen, bedrijven, wetenschap en overheden nauw samenwerken voor hetzelfde doel. Het project wordt via de samenwerking Leidse Ommelanden gefinancierd door Provincie Zuid-Holland en Holland Rijnland.

Bewust Boeren Rijnland Fase II

Fase 1 is dit jaar afgerond. De eindafrekening is door de Stichting Gebiedscoöperatie verzorgd en is inmiddels afgesloten. In aansluiting op de eerste fase is de tweede Fase gestart waarbij dezelfde mogelijkheden zijn opgenomen. Het project loopt tot 31 december 2022.

Kansen voor boer en water

Hoofddoel van het project is het verminderen van

emissies van de nutriënten stikstof en fosfaat op melkveehouderijbedrijven, van gewasbeschermingsmiddelen op akkerbouwbedrijven en het verbeteren van het ecologisch functioneren van sloten.

De uitvoering van het project is toegekend aan de Stichting Gebiedscoördinatie Gouwe Wiericke en De Groene Klaver in samenwerking met LTO Noord afd. Alphen, Nieuwkoop, Rijn- en Vlietlanden en Duin- en Bollenstreek.

Verminderen van emissies

In landbouwgebieden zorgen gewasbeschermingsmiddelen en afspoeling van stikstof en fosfaat in het oppervlaktewater voor problemen. Hoewel de waterkwaliteit van ons oppervlaktewater de afgelopen decennia al flink verbeterd is, voldoet het nog niet aan de normen. Daarom is het van belang dat we ons ook als landbouwers blijven inzetten voor verdere verbetering van de waterkwaliteit.

Maatregelen voor de akkerbouw

Het inwendig en uitwendig reinigen van de landbouwsput en het vullen van de spuit is een bekende bron van emissies van gewasbeschermingsmiddelen op akkerbouwbedrijven. Maatregelen ter voorkoming van afspoeling:

- de aanleg van een wasplaats met afbraak van gewasbeschermingsmiddelen door compost;
- de aanleg van een vloeistofdichte vul- en wasplaats met opvang en biologisch zuiveringsstelsel.

Maatregelen voor de melkveehouderij

- het terugdringen van uit- en afspoeling van stikstof en fosfaat (chemische kwaliteit) van erven, maar vooral het verbeteren van het ecologisch functioneren van sloten (biologische waterkwaliteit en slootkanten);
- de aanleg van een opvangput voor de mest- of voerplaats en/ of bij de kalveriglo's;
- de aanleg van een overkapping van vaste mestopslag;
- de aanschaf van een veegmachine;
- de aanschaf van een mobiele solar-drinkbak ter voorkoming van vertrapping van de slootkanten en dientengevolge de nutriëntenvrucht in de sloot te verminderen.

Boerenlandpaden

Boerenlandpaden liggen in het landelijk gebied rondom Leiderdorp, Zoetermeer, Zoeterwoude en Hazerswoude. De Groene Klaver beheert en controleert de wandelpaden en is aanspreekpunt bij

vragen en/of opmerkingen. De gemarkeerde wandelroutes hebben verschillende afstanden en lopen grotendeels over het land van gastvrije boeren langs de koeien en schapen en via loopplanken over slootjes. Wandelaars beleven de polder in optima forma.

Vanwege Corona was in 2021, net als in 2020, de recreatiedruk hoog op de Boerenlandpaden. Sommige wandelaars maken dagelijks gebruik van deze paden. Zonder uitzondering is door de deelnemers opnieuw meegewerkt aan het succes van de Boerenlandpaden. Omdat gebleken is, dat niet iedereen zich aan de toegangsregels houdt, zijn in 2021 de toegangsborden vernieuwd met een duidelijkere uitleg over het verbod op honden en sluiting van de paden tijdens het broedseizoen.

Voor de toekomst blijven we werken aan de optimalisatie van de begaanbaarheid van de routes. Aan de deelnemers is verzocht om ieder zijn/haar stuk te onderhouden en te controleren, zodat hij/zij soms wat extra bij kan dragen aan ons gastheerschap.

Boerenlandvogelprojecten

In de Zoetermeerse Meerpolder en het gebied tussen Den Haag en Leiden ondersteunt De Groene Klaver bij twee weidevogelprojecten, gericht op verbetering van omstandigheden voor de weidevogels (op basis van agrarisch natuurbeheer). Bij de Zoetermeerse Meerpolder is sprake van een combinatie van vrijwillige kavelruil en voorwaardelijke pacht getrokken door Provincie Zuid-Holland (2021). Bij de realisatie (pachtuitgifte) voor het gebied tussen Den Haag en Leiden is in overleg met de landgoedeigenaren optimaal rekening gehouden met het weidevogelbeheer (2021).

POP3 Project

Op 22 maart 2019 is door Provincie Zuid-Holland een investeringssubsidie toegekend voor de invulling van o.a. Plas-dras, hoog waterpeilen en aanleg kruidenrijk grasland voor een totaalbedrag van € 189.349,03. In het kader van dit project wordt geïnvesteerd in verschillende inrichtingsmaatregelen ter verbetering van de leefgebieden van de weidevogels in de werkgebieden van De Groene Klaver, Collectief Agrarische Natuurvereniging "De Hollandse Venen" en Staatsbosbeheer. De uit te voeren activiteiten zijn beschreven in het projectplan. De activiteiten sluiten aan bij de Beleidsvisie Groen van Provincie Zuid-Holland. Dit project loopt door tot april 2022. In 2021 zijn een aantal maatregelen binnen de kaders van het project uitgevoerd, zoals het realiseren van een gebiedje met hoog waterpeil en diverse kruidenrijke graslanden en een kilometer natuurvriendelijke oever, met een talud van minder dan 1:6 v.w.b. beheer en onderhoud komen die maatregelen ten laste van het ANLb.

Landbouwportaal Rijnland

In navolging van het succesvolle Landbouwportaal Noord-Holland is een Landbouwportaal voor het werkgebied van het Hoogheemraadschap van Rijnland in oprichting. Net zoals in het landbouwportaal in Noord-Holland kunnen agrariërs zich binnen een vijftal thema's oriënteren en onderzoeken waar voor zijn/haar bedrijf verbeteringen mogelijk zijn.

De 4 thema's zijn:

- Erfafspoeling
- Duurzaam bodembeheer
- Gewasbeschermingsmiddelen
- Perceel- en oeverinrichting & beheer

Om voldoende bodemcoaches beschikbaar te hebben voor het werkgebied van het Hoogheemraadschap hebben de collectieven in dit gebied gezamenlijk opgetrokken om bodemcoaches te werven in de eigen regio. Daarvoor is, in samenwerking met het Hoogheemraadschap en Coen ter Berg, een cursus bodemcoach gestart. Na een tiental intensieve cursusdagen hebben zeven coaches de cursus met succes afgerond.

Via het Landbouwportaal wordt het mogelijk om gratis een coach op het erf te laten komen voor bedrijfsadvies op maat. Er zijn coaches beschikbaar voor o.a. duurzaam bodembeheer, perceel- en oeverinrichting en waterbeheer. In samenwerking met LTO Noord, de collectieven en de KAVB wordt gewerkt aan de uitrol van het portaal dat per 1 januari 2022 van start moet gaan. Hierbij zal vanuit de collectieven worden bijgedragen aan de inzet van, in dit geval, de bodem-, perceel- & oeverinrichting- en beheercoaches. LTO en KAVB zullen de coaches op het gebied van erfafspoeling en gewasbeschermingsmiddelen voor hun rekening nemen.

Project Verbetering Biotoop Grutto en Patrijs 2020

Provincie Zuid-Holland heeft op 15 september 2020 een subsidiebedrag van € 250.000,- toegekend aan De Groene Klaver voor de uitvoering van het project. De uitvoering ervan heeft in 2021 voor een belangrijk deel plaatsgevonden, met name in de Bollenstreek t.b.v. de patrijs, maar zal vanwege de beperkingen bij de uitvoering als gevolg van coronamaatregelen worden afgerond in 2022.

1. Doel

Doel van de geplande werkzaamheden is enerzijds het uitbouwen en meer compleet maken van beheeremozaïeken in een aantal weidevogelpolders in het werkgebied van De Groene Klaver. Het streven is om in elk weidevogelmozaïek nat biotoop en kruidenrijk grasland te realiseren, wat bijdraagt aan vroege vestiging van terugkerende vogels en voedselbeschikbaarheid en beschutting gedurende het broedseizoen. Daarnaast is het doel om overmatige predatie en verstoring van die mozaïeken zo goed mogelijk te beperken. En wordt gewerkt aan een verbetering van de biotoop van de patrijs door schuil- en foerageermogelijkheden te creëren.

2. Maatregelen

In het gebied is her en der grasland te vinden dat voldoet aan de voor de ANLb gehanteerde norm voor kruidenrijk grasland. Soms is daar echter sprake van een te zware en daardoor, voor (jonge) weidevogels, moeilijk doordringbare of te hoge vegetatie. Dergelijke graslanden kunnen worden verbeterd met maatregelen als doorzaaien, verschralen en een aangepast maaibeheer (met een eerste maaibeurt in het voorjaar). Nieuw in te zaaien percelen kunnen worden ingezaaid met een kruidenrijk grasmengsel. Bestaande graslandpercelen kunnen onder de juiste omstandigheden soms ook worden doorgezaaid met zo'n mengsel. Maatregelen die niet alleen voor de weidevogels van belang zijn, maar ook voor de verbetering van de biodiversiteit.

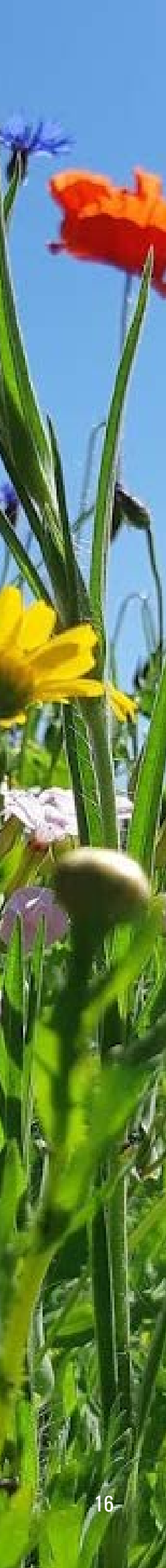
Op een aantal locaties kan het waterpeil omhoog worden gezet zodat vochtig grasland ontstaat. Ook kunnen er, met behulp van pompen, verspreid in het gebied op 'holle percelen' plassen in stand worden gehouden of greppels vol laten staan gedurende het broedseizoen waardoor drassige randen ontstaan.

Daarnaast wordt gestreefd naar het verminderen van bedreigingen voor deze gebieden met het terugdringen van verstoring, verdringing en zware predatie. Naast de gebruikelijke bejaging van predatoren gaat het om het plaatsen van rasters om ze te weren. Aanvullende belangrijke preventieve maatregelen zijn het beheer van bosschages (tijdig afzetten en/of uitdunnen) in nabijheid van de weidevogelpopulaties en het plaatsen van artikelen in plaatselijke kranten om tijdens het broedseizoen katten binnenshuis te houden.

Specifiek voor de verbetering van de biotoop van de patrijs wordt ingezet op aanleg van schuilmogelijkheden door de aanplant van heggen en hagen en de inrichting van een keverbank.

Hierbij vindt overleg plaats met ANV Geestgrond. Voor de heggen en hagen worden aanvullend beheercontracten afgesloten voor drie jaar. De keverbank bestaat uit een strook van zes meter breed waarvan twee meter met een verhoging van minimaal 40 cm met laagblijvende struiken en ingezaaid met een geschikt kruidenrijk mengsel en daarnaast aan weerszijden een strook van twee meter ingezaaid met een kruidenrijk mengsel. De kosten worden vooral bepaald door het afsluiten van een contract voor drie jaar waarbij de keverbank intact moet blijven op dezelfde plaats.

De toekenning heeft betrekking op aanleg, beheer en onderhoud van de volgende maatregelen:

Maatregel	Aantal
Aanleg en onderhoud plas-dras locaties	8 st
Aankoop en onderhoud zonnepompen	8 st
Aanleg en beheer kruidenrijk grasland	15 ha
Verbetering en beheer kruidenrijk grasland	15 ha
Aanleg en beheer hoog peil	3 st
Aanleg en beheer ganzenrasters	5 km
Aanleg en beheer vossenrasters	15 km
Aanschaf, aanleg en beheer heggen hagen patrijs	1000 m
Aanleg en beheer keverbank	150 m

Project Verbetering Biotoop Grutto en Patrijs 2021

In 2021 is een gelijksoortig openstellingsbesluit als in 2020 geweest van Provincie Zuid-Holland in het kader van het Actieplan Boerenlandvogels. Provincie Zuid-Holland heeft op 8 juni 2021 een subsidiebedrag van € 150.000,- toegekend aan De Groene Klaver voor de uitvoering van het project. De uitvoering ervan is in 2021 gestart, maar zal verder tot invulling komen in 2022. Het doel en de maatregelen blijven hetzelfde als voor de toekenning in 2020. Er zijn geen maatregelen t.b.v. de patrijs gehonoreerd.

De toekenning heeft betrekking op aanleg, beheer en onderhoud van de volgende maatregelen:

Maatregel	Aantal
Aanleg en onderhoud plas-dras locaties	5 st
Aankoop en onderhoud zonnepompen	5 st
Aanleg en beheer kruidenrijk grasland	10 ha
Verbetering en beheer kruidenrijk grasland	10 ha
Aanleg danwel verbetering graslandranden	5km
Aanpassing zaaimachine doorzaaien	1 st
Aanleg en beheer hoog peil	2 st
Afsluiten dammen t.b.v. voorkoming predatie	40st
Monitoring predatie	8 st
Verwijderen houtopstanden	0,5 ha

Project Bloemrijke oevers

De Groene Klaver is een pilot gestart van bloemrijke randen in samenwerking met Groene Cirkel Bijenlandschap. Bij 3 deelnemers is ruim 3 km verschaalde slootranden over een breedte van 2 m ingezaaid met een bloemrijk mengsel. Hiertoe is een bestaande doorzaaimachine technisch aangepast. De Groene Klaver is verantwoordelijk voor de uitvoering en de driejarige monitoring van deze pilot.

Planet Proof

Sinds 1 januari 2020 is De Groene Klaver één van de collectieven die t.b.v. Friesland Campina zorgt voor de advisering over de BBM-pakketten en neemt steekproeven bij de deelnemers aan Planet Proof. In 2021 waren dat zes bedrijven.

De deelnemers kunnen pakketten benutten uit het ANLb om populaties van specifieke doelsoorten te bevorderen, die alleen inzetbaar zijn in de door de provincie begrensde leefgebieden. Biodiversiteit is breder dan alleen deze doelsoorten. Om de biodiversiteit in de brede zin te bevorderen zijn BBM-pakketten (Beheer Biodiversiteit Melkveehouderij) ontwikkeld. Deze zijn vastgesteld door Stichting Milieukeur voor PlanetProof.

Voor alle PlanetProof deelnemers geldt dat dat zij de 5% (basisnorm) of 10% (topniveau) van de PlanetProof criteria kunnen invullen met:

- bestaande ANLb-pakketten waarvoor ze een overeenkomst hebben met het collectief;
- bestaande beheerovereenkomsten met andere gecertificeerde organisaties die door Stichting Milieukeur zijn erkend;
- BBM-pakketten die ze zelf opgeven via Melkweb;
- een combinatie van bovenstaande opties.

De Groene Klaver ontvangt hiervoor via Boeren-Natuur een bijdrage van Friesland Campina.

Financiën

STAAT VAN BATEN EN LASTEN

Baten	2021	2020	Kosten	2021	2020
<i>Opbrengsten project</i>			<i>Personeelskosten</i>		
Vergoeding PZH (ANLB)	733.722	733.723	Loonkosten	78.932	59.958
Vergoeding Grutto/Patrijs	38.256	0	Overige personeelskosten	5.566	952
Vergoeding Bijencirkels	14.212	17.952	Doorbelast aan projecten	-5.437	-3.362
Vergoeding Boerenlandpaden	26.996	19.991			
Vergoeding Landbouwportaal	23.201	0	Bestuurskosten		
Vergoeding POP3 2018	17.698	15.109	Vergoeding vz/secr/penn	9.719	11.075
Overige projectopbrengsten	11.412	3.042	Vacatiegelden	2.350	1.700
			Overige bestuurskosten	2.214	2.545
Overige baten			Overige kosten werkorganisatie		
Overige baten	5.200	10.597	Bijdrage BoerenNatuur NL	14.584	13.875
			Kantoorkosten	3.273	5.107
			Administratie- en advies	5.805	11.894
			Rente- en bankkosten	1.925	132
			Overige algemene kosten	95	1.843
			Directe projectkosten		
Vanuit balans			Uitbetalingen ANLb	639.944	638.058
Van voorziening (ANLB overhead)	4.867	3.658	Uitbetaling plas-dras	2.493	2.493
Van voorziening (ANLB uitbet.)	24.335	18.288	POP3 2018	18.831	15.109
			Boerenlandpaden	26.996	19.991
Van voorziening (plasdras)	2.991	2.991	Bijencirkels	14.212	23.279
			Grutto en Patrijs '20-'21	38.256	0
Van voorziening ANLB/SNL	6.155	0	Landbouwportaal	19.636	0
			Overige projecten	10.405	4.696
			Belastingen	2.887	2.664
Totaal	909.045	825.351	Totaal	892.686	812.010

RESULTAAT

16.359   **13.341**

Voorstel resultaatbestemming

Toevoegen aan continuïteitsreserve   12.500   12.500

Toevoegen aan eigen vermogen   3.859   841

Toelichting staat van baten en lasten: Het resultaat over 2021 is € 6.707 positief.

Baten: De vergoeding van Provincie Zuid Holland was voor 2021 € 733.723. Er is € 639.944 uitbetaald aan deelnemers.

Lasten: De loonkosten betreft de kosten voor de 4 werknemers (1,02 FTE). De bestuurskosten bestaan uit een vaste onkostenvergoeding, variabele vergoeding en een vacatievergoeding.

Colofon

Jaarverslag Coöperatie De Groene Klaver 2021

Samenstelling: Theo van Leeuwen, Ed de Meijer, Willy Kempen-van Veen,
Marjolijn van der Meer en Renata Haring

Vormgeving: Studio Siam

Fotografie: Ed de Meijer, Jan Schouten, Fernand de Willigen,
Mooijman Groen- & Grondwerken en Freepik.com

www.degroeneklaver.nl

Oplage: 50 exemplaren

Coöperatie / De Groene Klaver

